

נציג האירגונים החברתיים בוועדות התכנון

הערה: טיוטת המבוא (רקע) לנייר עמדה (שטרם נכתב) של איגוד המתכננים, בנוגע לנציג הארגונים החברתיים בוועדות התכנון. הטיוטה מוצגת לחברי האיגוד לשם ניסוח משותף של נייר העמדה.

רקע

במשך כשנה וחצי השתתפו נציגי ארגונים חברתיים כחברים מן המניין בוועדות התכנון הארציות. הנציגים פעלו מתוקף תיקון 103 והוראת שעה לחוק התכנון והבנייה והביאו את הקול החברתי לשולחן הדיונים. תוקף המנויים פג באוגוסט האחרון ושאלת החזרת הנציגים נותרה פתוחה.

תיקון 103 (הוראת שעה) לחוק התכנון והבנייה, מיולי 2015, קבע כי נציג ארגון חברתי שימנה שר הרווחה והשירותים החברתיים יתווסף לכל אחד משלושת מוסדות התכנון הארציים: המועצה הארצית לתכנון ובנייה, הוועדה הארצית לתשתיות לאומיות (ות"ל) והוועדה הארצית לתכנון ולבנייה של מתחמים מועדפים (ותמ"ל). תוקף הוראת השעה היה לחמש שנים. המינויים יצאו לפועל רק בתחילת 2019 והנציגים שנבחרו לתפקיד - פרופ' יואל סגל, חנה מורן, עופר לרנר וישי לוי - הספיקו למלא את תפקידם כשנה וחצי בלבד. הם השתתפו בהתנדבות בדיונים במוסדות התכנון הארציים, בדיונים פנימיים ובספורים. הנציגים החברתיים בוועדות התכנון נתנו ביטוי לצרכים של קהילות שונות בחברה בתהליכי התכנון ובעת אישורן של תוכניות. ב-3 באוגוסט 2020 פג תוקפם של מרבית סעיפי תיקון 103 לחוק התכנון והבנייה, שעסקו בהעברת סמכויות החוק ממשרד הפנים למשרד האוצר בתקופת שר האוצר משה כחלון, ובכללם פג גם תוקף הסעיף המסדיר את פעילות הנציגים החברתיים.

תכנון מרחבי בראיה חברתית

התכנון בישראל נוגע בבעיות העומק של החברה, ובנוסף לקידום פיתוח ושגשוג לכלל החברה הוא משפיע על קבוצות מודרות או מוחלשות, על קהילות מיעוטים ואוכלוסיות עניות. התכנון יכול וצריך להוות כלי מרכזי לשיפור מצבן של אוכלוסיות אלה. לפי ה-OECD בשנת 2017 חיו בעוני 466,400 משפחות בישראל, שבהן 1,780,500 נפשות, ומתוכן 814,800 ילדים. ישראל מוסיפה לעמוד בראש סולם העוני של המדינות החברות בארגון ה-OECD. בנוסף, הפער בין העשירים ביותר לעניים ביותר בישראל הולך וגדל וארגון ה-OECD מזהיר שהפערים אינם מסתכמים רק בפערי הכנסה אלא גם בחינוך, בריאות ורווחה. הפער הממוצע בין העשירון העליון לתחתון במדינות ה-OECD עומד על פי-10 ובישראל על כמעט פי-15.

37.5% משוכרי הדירות בישראל מוצאים למעלה מ-40% מההכנסה שלהם על דיור (מעל 40% מתוך ההכנסה נחשב הוצאה לא סבירה על פי OECD) לעומת 26.5% במדינות היורו. חוסר השוויון הכלכלי משפיע על יכולתם של יחידים ומשפחות, החיים בעוני, לגור במיקום מרכזי המאפשר גישה למקומות תעסוקה טובים ומתגמלים, לחינוך איכותי ושירותי בריאות ורווחה. אנשים החיים בעוני ונאלצים לגור בדירה קטנה בדרך כלל יבלו יותר במרחב הציבורי השכונתי ויושפעו מהאווירה החברתית בשכונה באופן משמעותי. לדוגמא: ילדים שגדלו בשכונות עוני נוטים יותר לנשור ממסגרות החינוך, בבגרותם הם סובלים יותר מאבטלה, מתחלואה גבוהה ותוחלת החיים שלהם קטנה יותר.

למרות החשיבות הרבה של התכנון והשפעתו הישירה על חייהן, הנגישות של אוכלוסיות אלה למערכת התכנון מוגבלת, ויכולתן להביא בפניה את צרכיהן מצומצמת אף היא. הצפת הסוגיות

החברתיות בתוך וועדות התכנון, על ידי נציגי הארגונים החברתיים, יכולה לקדם תכנון הוגן יותר וחלוקת משאבים צודקת.

נוכחות נציגים חברתיים וסביבתיים בוועדות התכנון

בדיוני המועצה הארצית לתכנון ובנייה נוכחים נציגי הממשלה מהמשרדים הרלוונטיים ובנוסף נציגים שונים המחזיקים באג'נדה ייחודית כמו נציגת הסוציולוגיים, נציגת ארגוני הנשים ונציג הדור הצעיר. נציגי ארגון הגג של הגופים הציבוריים שעניינם השמירה על איכות הסביבה משתתפים גם הם בדיוני מועצה הארצית, הותמ"ל והות"ל וגם בוועדות התכנון המחוזיות. כמו כן, נציגת משרד הרווחה נוכחת בדיוני המועצה הארצית והותמ"ל על אף העדר מעמד סטטוטורי למשרד. נוכחות זו מאפשרת את הצגת הנושא החברתי בפני הוועדה מבלי להשתתף בקבלת ההחלטות. הרחבת הקול החברתי בקרב המשתתפים הפורמליים של ועדות התכנון היא חיונית.

ואולם, זירת התכנון הארצית היא לעיתים מאוחרת ומגיעה לעיתים לקראת סוף תהליך התכנון. ולכן, המסגרת שסיפק תיקון 103 לחוק לייצוג הארגונים החברתיים היה חלקי בלבד. נציגי הארגונים החברתיים נחוצים גם ברמה המחוזית וברמה המקומית. מעורבות ארגוני חברה ורווחה בוועדות עורכים, בוועדות היגוי, בוועדות מחוזיות וככל שניתן בוועדות המקומיות נחוצה ואף יכולה להשביח את התכנון.

הארגונים החברתיים המצדדים בנציגות חברתית בוועדות התכנון מדגישים כי, בהיעדר נציגות כזו, האינטרסים והצרכים הייחודיים של המיעוטים, המוחלשים והעניים אינם נשקלים באופן מספק. התכנון מדומיין כתהליך התדיינותי משותף בין הממסד, הסקטור העסקי והחברה האזרחית, אך בפועל, לזימים ולסקטור העסקי ניתן משקל גדול יותר בתהליכי התכנון ואילו קולה של החברה האזרחית, ובמיוחד קולם של המוחלשים ביותר, נשמע פחות.

נציגי הארגונים החברתיים בוועדות התכנון אמורים לוודא כי נבחרי הציבור מייצגים את אלה שקולם לא נשמע, כפי שהם אמורים לעשות בדמוקרטיה ייצוגית. בחברה מרובת קהילות בעלות אינטרסים שונים תפקידו של נציג הארגונים החברתיים הוא מאתגר ויש צורך לקבוע קריטריונים ברורים לבחירת נציג שיוכל להתמודד עם אתגרים אלה.

חלק 2

בחלק זה ננסה לענות על שלוש שאלות מרכזיות: מה אופי הארגון החברתי המייצג, מה האחריות שלו ובאיזו פרקטיקה מייצגת הוא משתמש.

הארגונים הציעו לקבוע קריטריונים ברורים למינוי הנציג החברתי:

1. הארגון הוא עמותה או חל"צ בעלת אישור ניהול תקין.
2. הארגון עוסק באופן שוטף בסוגיות של זכויות חברתיות, עם דגש על קבוצות מוחלשות בחברה.
3. היכרות עם מערכת התכנון והליכי התכנון תהווה יתרון.
4. ארגון המפגין יציבות בפעילותו ואשר יש לו יכולת השתתפות והתמדה אשר מאפשרת לו להשתתף בקביעות בישיבות מוסד התכנון.

5. ארגון בעל נגישות לקבוצות אוכלוסייה מגוונות בחברה הישראלית, ובמיוחד קבוצות מיעוט.

וידגש כי חשוב להקפיד ש**נציגי הארגון יהיו בעלי ניסיון בתכנון חברתי, או בעבודה קהילתית ובעלי היכרות עם מערכת התכנון והבניה**. הארגון יפעל לייצוג הולם בבחירת נציגיו, ובמיוחד לייצוג הולם לאוכלוסייה הערבית. הארגון יוכל למנות עד שני ממלאי מקום.

הצעת הארגונים לאופן בחירת הארגון המייצג:

1. מוצע לפרסם קול קורא להגשת מועמדות ובו תנאי הכשירות הנ"ל ודרישות הפעילות, כמפורט להלן.
2. מוצע להקים ועדה מקצועית במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, בראשות דרג בכיר. הוועדה תבחן את הארגונים שהגישו מועמדות ותגיש את המלצותיה לאישור השר.
3. מוצע כי השר יבחר את המועמדים ויכול לבחור שלושה ארגונים שונים, שנציגיהם יכהנו במקביל בכל אחד ממוסדות התכנון האמורים.
4. מוצע לבחור לפחות 2 ארגונים נוספים כממלאי מקום.
5. משך כהונת הנציג והגשת מועמדות נוספת יהיו בהתאם להוראות החוק.